

EESTI VAIMSE ELIIDI PROBLEEME ISESEISVUSE EEL

Toomas KARJAHÄRM

Eesti Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. Rüütli 6, EE-0001 Tallinn, Eesti

Esitanud P. Ligi

Toimetusse saabunud 22. novembril 1993, avaldamisele lubatud 17. veebruaril 1994

Eesti ühiskonna moderniseerimine tõi kaasa olulisi muutusi rahvuslikus eliidis ja tõstatas haritlaskonna enesetunnetuse probleemi, mille ümber arenes laialdane diskussioon. Artiklis on analüüsitud rahvusliku haritlaskonna enesehinnanguid tema kvaliteedi, loomevõime ja ülesannete kohta seoses kultuuri arengu üldküsimumustega. Lähemalt on jälgitud eesti haritlaste Venemaale väljarändamist, haritlaskonna eri gruppide (rahvuslaste, nooreestlaste) kultuurikontseptsioone ja eriti Noor-Eesti taotlusi, milles kõige selgemini on märgata euroopaliku kultuuriteaduse kujunemist ja rahvusliku eliidi valmisolekut intellektuaalseks progressiks.

20. sajandi algul haaras moderniseerimisprotsess üha enam ka eesti rahvast. Eestlaste osatähtsus uuenevas majandus- ja kultuurielus kasvas järjekindlalt ja jõudsalt. Ühtlasi tugevnes eesti rahva tahe ennast teostada ja senisest enam osaleda oma tuleviku kujundamisel. Eestlased ei soovinud enam olla üksnes moderniseerimise toormaterjal, vaid nõudsid rohkem otsustamisõigust. Püüid ennast ise valitseda väljendus poliitilise autonoomia nõudmises 1905. aastal ja Esimese maailmasõja ajal, samuti võitluses baltisaksa ülemkõhiga domineerimise eest linna- ja maaomavalitsuses.

Moderniseerimine tõi kaasa suuri muutusi rahvuslikus eliidis, sealhulgas haritlaskonnas. Need muutused stimuleerisid intellektuaalset ja tehnoloogilist progressi, iseorganiseeruva tsiviilühiskonna teket, eestlaste laiemat osavõttu poliitikast, alternatiivsete poliitiliste struktuuride (parteide) tekkimist ja ühiskonna kommunikatiivsuse kasvu. Kõige silmatorkavam muutus eesti vaimueliidis oli kõrgharidusega intelligentsi hulga plahvatuslik kasv 20. sajandi kahel esimesel aastakümnel. Sajandivahetusest kuni 1915. aastani suurenes eesti üliõpilaste arv viis korda, ulatudes 1000-ni. Kõrgkooli lõpetanud eestlasi oli 1915. aastal umbes 800. Seega lähenes eesti akadeemiline pere iseseisvuse eel oma koguarvult 2000-le.¹ 1000 eestlase kohta (koos asundustega) tuli kaasaegsete hinnangul 0,8 üliõpilast, mis oli niisama palju kui soomlastel ja rohkem kui paljudel teistel Euroopa rahvastel.² Akadeemilise haritlaskonna suhtarvu kasvu intensiivsuse poolest tõusid eestlased maailmas esimeste hulka. Seda soodustasid nii eestlaste majandusliku jõukuse kasv, õpivõimaluste avardumine emakeelsete erakeskkoolide avamisega kui ka eesti väikerahvaliku rahvusideoloogia traditsiooniline hariduslembesus.

Samal ajal eesti haritlaskond mitmekesisustus erialaliselt ning tasa-kaalustus mõnevõrra humanitaar- ja reaallade vahekorra mõttes. Kuigi

¹ Karjahärm, T. Eesti rahvusliku haritlaskonna kujunemisest möödunud sajandi lõpul ja praeguse algul. — Keel ja Kirjandus, 1973, 10, 628.

² Ernits, V. Eesti üliõpilaste ja vilistlaste üldise nimekirja arvustikulised kokkuvõtted, I. — Üliõpilaste Leht, 1915, 7, 175.

humanitaarintelligents jäi prevaleerima, ületati ühekülgne orienteeritus arsti-, juristi- ja teoloogikutsele ning toimus pööre reaalteaduste ja tehniliste erialade omandamise suunas.³ Talupidajate osa eesti haritlaskonna sotsiaalse päritolu monopoolse kujundajana vähenes mitteagraarsete ja linnaliste kutsete kasuks. Kasvas vabade elukutsete ja ametnike osakaal rahvusliku intelligentsi formeerumise allikana. Eesti Üliõpilaste Seltsi kodumaa tundmaõppimise osakonna koostatud ja Villem Ernitsa täiendatud «Eesti üliõpilaste ja vilistlaste üleüldise nimekirja» järgi (kajastas 1915. aasta alguse seis) oli maalt tulnud 402 ja linnadest 389 üliõpilast; teadmata päritoluga oli 39 üliõpilast.⁴ Kõige linnalikum oli eesti üliõpilaskond Peterburis, kõige agraarsem Tartus. Esimeses oli linnast pärit 31,9 ja maalt 47,9 protsenti eesti üliõpilastest, teises vastavalt 22,4 ja 68,0.⁵ Seega jäi suurem osa eesti haritlastest vanematekodu kaudu seotuks maaga. Valdava osa akadeemilisest intelligentsist moodustasid esimese põlve haritlased.

Eesti haritlaste arvu tormilisest kasvust hoolimata oli professionaal-kultuuri ja ülikooliteaduse tippe veel vähe. Üleüldise nimekirja järgi oli teaduskraadiga eestlasi 1915. aastal 21. Venemaa kõrgkoolides töötas õppejõududena 22 eestlast, neist 8 professorit.⁶ Tartu ülikoolis töötas üksikuid eestlasi ja ülikool ise oli vähe seotud Eesti maa ja rahva tundmaõppimisega. On märgitud, et eesti teadust enne iseseisvusaega polnud veel õieti olemaski, sellealane töö oli juhuslikku laadi ning toimus rohkem asjaarmastajate algatusel ja jõul.⁷

Huvi äratamiseks teadustöö vastu propageeris V. Ernits «Üliõpilaste Lehes» suvesemestri mõtet.⁸ 1916. aastal jõuti suvekursuste praktilise ettevalmistamiseni. Suurejoonelisel kavandatud üritus, mis võinuks kujuneda eesti ülikooli eelkäijaks, kukkus läbi lektorite äraütlemise tõttu (60-st kutsutud lektorist oli nõus esinema vaid 15). Teadustöö stimuleerimiseks asutati 1917. aastal Eesti Üliõpilaste Organisatsioonide Teadusliku Töö Edendamise Kapital ning väitekirjade toetamiseks Teadusline Abiraha Bergmanni Abiraha juurde.⁹ Need toetused jäid rakendamata sõjaaegsete segaste olude tõttu. Siiski hoogustus iseseisvuse eel eesti rahvusest kutselise kultuuri- ja teadusintelligentsi kujunemine.¹⁰ Suurt tööd tehti teadusliku terminoloogia loomisel, millela emakeelne teadus polnud võimalik.

³ Graf, M. (koost.). Tallinna Polütehniline Instituut 1936—1986. Valgus, Tallinn, 1986, 21—27. Vt. ka Auli, T. Eesti Vabariigi haritlaskonna uurimise probleeme. — ENSV TA Toim. Ühisk., 1989, 1, 89—99; Raun, T. U. The role of Tartu University in Estonian society and culture, 1860—1914. — Rmt.: Pistohlkors, G. v., Raun, T. U., Kaegbein, P. (toim.). Die Universitäten Dorpat/Tartu, Riga und Vilna/Vilnius 1579—1979. Quellen und Studien zur baltischen Geschichte, 9. Böhlau, Köln; Wien, 1987, 130—132.

⁴ Ernits, V. Eesti üliõpilaste ja vilistlaste üleüldise nimekirja arvustikulised kokkuvõtted, II. — Üliõpilaste Leht, 1915, 8 (jaanuar 1916), 209; Kruus, H. Linn ja küla Eestis. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1920, 41.

⁵ Oinas, A. Eesti üliõpilasnõorsugu arvudes, II. — Üliõpilaste Leht, 1914, 5, 10.

⁶ Ernits, V. Eesti üliõpilaste ja vilistlaste üleüldise nimekirja arvustikulised kokkuvõtted, I, 181.

⁷ Riismaa, K. Eesti Vabariigi teaduspoliitika 1918—1925. — Eesti TA Toim. Ühisk., 1991, 1, 74.

⁸ Ernits, V. Eesti üliõpilaste omavaheline suvesemester. — Üliõpilaste Leht, 1915, 6, 149—152.

⁹ Puksov, F. Eesti üliõpilaskonna keskorganisatsiooni loomiskatsed enne iseseisvust ja eesti üliõpilaste ühisetevõtted E. Vabariigi loomispäevil. — Rmt.: Vasar, J. (toim.). Tartu üliõpilaskonna ajalugu seoses Eesti üliõpilaskonna ajalooa. Tartu Üliõpilaskonna Kirjastus, Tartu, 1932, 232—235.

¹⁰ Vt. Jansen, E. Teadus ja Eesti rahvuskultuuri kujunemisprotsess. — Rmt.: Teadus iseseisvas Eestis: Minevik, olevik, tulevik. Teaduslugu ja nüüdisaeg. VII/1. Eesti Teaduste Akadeemia, Teadusajaloo ja Teadusfilosoofia Eesti Ühendus, Tallinn, 1991, 84—103; Martinson, K. Teadustegevuse institutsionaliseerumine Eestis XVII-sajandist 1917. aastani. Eesti NSV TA Ajaloo Instituut, Tallinn, 1988, 275—279.

Eesti haritlaskonna intensiivse kujunemisega aktualiseerusid rahvusliku eliidi enesetunnetamise ja eneseteadvustamisega seotud küsimused, mille ümber arenes laiem mõttevahetus. Keskseteks said eesti intelligentsi kvaliteedi, tema loomevõime ja missiooni probleemid. Sellega koos asuti hindama eesti ühiskonna vaimset taset ja potentsiaali üldse ning vaeti eestlaste väljavaateid kultuurrahvaste hulka pürgimisel. Haritlaskonna ja kultuuri üldprobleemide üle debateeriti kõige enam EÜS-i ja Noor-Eesti väljaannetes, esmajoones «Üliõpilaste Lehes», «Sirvilaudades», «Noor-Eesti» albumites ja ajakirjas «Vaba Sõna» (1914—1916).

Sajandi algul süvenes eesti intellektuaalide ringkondades pessimistlik arusaam eesti kultuuri suurest mahajäämusest. Sagenesid dramaatilised kurtmised selle üle, et eesti haritlaste professionaalne küündimatus takistab eestlasi astumast Euroopa kultuurrahvaste hulka ja ähvardab kogu natsiooni vaimse hääbumisega. Ühes oma viimastest töödest kirjutab Villem Reiman, et haritud rahvaste hulka pääsevad eestlased vaid siis, kui neil «midagi kaasa on tuua, kingiks pakkuda, mis üleüldist hariduse raudvara kasvatab, olgu see nii vähene ja alandlik, kui tahes».¹¹ Kui meil võõrale kultuurile omapärast omakultuuri vastu seada ei ole, siis oleme rahvuslikult varsti kadunud, hoiatas Jaan Tõnisson.¹²

Üheks kõige irriteerivamaks eesti haritlaskonnaga seotud probleemiks iseseisvuse eel oli eesti haritlaste massiline kodumaalt lahkumine Venemaale. J. Tõnisson nimetas seda «rahvuslikuks aadrilaskmiseks», Eduard Laaman «Egiptuse sulasepõlvaks». Üleüldise nimekirja järgi asus Eestis 379 kõrgharidusega eestlast (60,2%), väljaspool Eestit oli 234 (37,1%) ja teadmata asukohaga 17 haritlast (2,7%).¹³ Need on miinimumarvud, sest osa vilistlasi jäi nimekirjast välja. Võõrsile siirdunud (jäänud) eesti akadeemilistest haritlastest ainult 11 oli välismaal, ülejäänud asusid Vene impeeriumi teistes osades. Ligikaudu pool neist elas Eestile suhteliselt lähedal: Riias, Peterburis, Pihkvas ja Peterburi kubermangus. Ülejäänutel, kes elasid kaugemal, oli kodumaaga sidepidamine raske ja sageli katkes kontakt üldse. Tartus õppinuist oli kodumaalt lahkunud 23,9%, Riias õppinuist 46,0%, Peterburis õppinuist 62,2%, Moskvas õppinuist 62,5%.¹⁴ Seega oli Venemaale või Riiga õppimaminek juba ise võõrsile jäämise eeldus. Venemaale jäi suhteliselt enam esindajaid just nendelt erialadelt, mida eestlased hakkasid omandama hiljem (insenerid, ökonomistid, keemikud jt.). Ent ka farmatseutidest, filoloogidest ja muusikutest üle poole töötas väljaspool kodumaad. Kuna Venemaal õppijate suhtarv näitas kasvutendentsi ja õpitavate erialade vaherkord muutus Venemaal enam nõutud kutsete kasuks, siis võis prognoosida «eksportharitlaste» suhtarvu edasist progresseeruvat kasvu. Seesama tendents oli silmanähtav Lätis, kus aastail 1891—1900 ülikooli lõpetanud lätlastest 54% töötas väljaspool Baltikumi.¹⁵

Eesti haritlaste massilise väljarändamise negatiivset mõju süvendas kodumaal asuvate kõrgharidusega isikute äärmiselt ebaütlane paiknemine: 3/4 linnades ja 1/4 maal. 107 maakihelkonna kohta tuli vaid 97 ülikooliharidusega eestlast. Arste oli seitsme-kaheksa kihelkonna kohta üks, agronoomi oli maal kõigest kolm, veterinaararste samuti kolm.

¹¹ Reiman, V. Seitsesada aastat kulturatööd. — Sirvilaud: Eesti Rahva Tähtsaamat, 1917. Eesti Üliõpilaste Seltsi Kirjastus, Tartu, 1916, 41.

¹² [Tõnisson, J.]. Soov. — Postimees, 1911, 3. jaan.: Tõnisson, J. Maa ja rahva vaim. — Rmt.: Virgo, E. (korrald.) Oma Maa, II. Eesti Kirjastuse Ühisus «Postimees», Tartu, 1913, 7—16.

¹³ Ernits, V. Eesti üliõpilaste ja vilistlaste üleüldise nimekirja arvustikulised kokkuvõtted, II, 204.

¹⁴ Samas, 206.

¹⁵ Plakans, A. Modernization and the Latvians in nineteenth century Balticum. — Rmt.: Ziedonis, A. Jr., Winter, W. L., Valgemäe, M. (toim.). Baltic History. Association for the Advancement of Baltic Studies, Columbus, Ohio, 1974, 126.

Nimekirja järgi polnud 51 kihelkonnas ühtegi kõrgema haridusega isikut. Peaaegu poole alaliselt maal asunud kõrgharidusega eestlastest moodustasid 40 teoloogit (peamiselt luteri usu pastoreid).¹⁶

Eesti ajakirjandus ründas haritlasi üsna üksmeelselt. Neile heideti ette egoismi ja kasuahnust, ideaalide ja patriotismi puudumist, apoliitilisust ja kosmopolitismi.¹⁷ Kõige valjemalt lõi häirekella «Postimees», kuna haritud jõudude puudus maal ähvardas ohtu seada «maakultuuri» tõstmise ja selle kaudu «rahva kogu elujõu». Kibeda paatosega kirjutas sellest V. Reiman: «Ei ole liialdatud, kui Eesti üliõpilasi ja naisüliõpilasi 1000 pääle arvame. Umbes 1/5, s. o. 200 lõpetab iga kevade oma õppimise ja astub elusse. See on 100 korda rohkem, kui 30 aastat varem. Aga kus nad on? Meie ei näe neid. Kuhu nad jäävad? Seda ei tea meie. Seda ainult näeme, et nad meie juures ei tööta. Seda ainult teame, et Eesti neilt loodetud tuge ei leia.»¹⁸ Johannes Aavik sidus haritlaste võõrsile mineku omapärase tõuteooriaga, mille järgi eestlaste tõu juures toimib «vastupidine loomulik selektsioon», mille puhul sugu jätkavad kõige nõrgemad, rumalamad ja inetumad eksemplarid. Selle tulemusel eesti tõug mitte ei parane, vaid halveneb järjest, kuna kõige väärtuslikumad, aktiivsemad ja haritumad isendid neelab väljarändamine Venemaale. Niisugust ebanormaalselt selektsiooni pidas J. Aavik eestlaste üheks suuremaks õnnetuseks ja paheks, millega ta seletas ka eesti kultuuri nõrkust ja äpardusi mitmel rahvusliku elu alal.¹⁹

Eesti ühiskonna vasakul tiival ei nähtud väljarändamises mitte niivõrd kõlbelist, kuivõrd eeskätt majanduslikku probleemi. Sotsiaaldemokraat Nikolai Kõstner seletas «väljaveo intelligentide» tekkimist eesti haritlaste üleproduktseerimisega, mille taustaks on linnade (tööstuse) aeglane edenemine.²⁰ Samast seletusest lähtus Eduard Vilde. Ta kutsus üles looma võõrastele konkurentsi pakkuvat «eesti rahvusmajandust» ja toetama eesti ettevõtteid, mis aitaks peatada haritud noorsoo voolu «Venemaa lagendikkude sõnnikuks». Eeskujul soovitas ta võtta seejuures mitte Vene-, vaid välismaalt.²¹ E. Laaman konstateeris eesti keskseisuse (keskklassi) nõrkust ja kriipsutas alla kestvate kultuuritraditsioonide, teadusliku maailmavaate ja ideaalide puudumist haritlaste juures. Nendes elavad orjaajast pärit «hõlpu otsiv sulasevaim», mis saavad alguse vanemate soovist poega kergemale elule koolitada. Haritlastes peaks rahvuslike huvide mõistmist kasvatama avalik arvamus, ütles E. Laaman.²²

Moskva ja Peterburi ülikoolidesse mindi õppima esmajoones majanduslikel põhjustel, seetõttu, et seal oli võimalik kõrvalteenistusega, eeskätt eratundide andmisega end elatada. Sinna jääd ka majanduslikel põhjustel, sest teenimisvõimalused kodumaal olid nigelad. Muidugi oli õigus neil, kes seletasid eesti haritlaste võõrsile minekut nende sooviga laias ilmas avaramaid vaimseid olusid otsida. Ainult Venemaal võis haritud eestlane karjääri teha, keisri ihuarstiks, kindraliks või professoriks saada.²³

¹⁶ **Ernits, V.** Eesti üliõpilaste ja vilistlaste üleüldise nimekirja arvustikulised kokkuvõtted, II, 206.

¹⁷ Vt. **Kotsar, K.** Eesti haritlased. — Olevik, 1911, 26. juuli, 879; **V. R[eiman].** Haritud nooresoo võõrdumine, I, II. — Postimees, 1912, 26., 27. apr.; **Non.** Meie haritlaste ja rahva vahekord. — Päevaleht, 1915, 12. apr.

¹⁸ **V. R[eiman].** Haritud nooresoo võõrdumine, I.

¹⁹ **Aavik, J.** Üks meie kulturalise nõrkuse põhjustest: vastupidine selektsioon. — Virmalised, 1914, 5. juuli, 209—212.

²⁰ **Kõstner, N.** Rahva arvu kasvamine Eestimaal. — Rmt.: Noor-Eesti, V. Noor-Eesti Kirjastus, Jurjev, 1915, 85—88, 101—104.

²¹ **E. V[ilde].** Toetage eesti ettevõtteid! Rahvusmajandusest, luulest ja proosast. — Päevaleht, 1912, 7. juuli.

²² **E. L[aaaman].** Haritlaste võõrsileveeremisest. — Tallinna Teataja, 1916, 7. jaan.

²³ **Jans, J.** Meie haritlaste saatus. — Vaba Sõna, 1915, 6, 165—170.

Eriti rahulolematud Eestis valitsenud kultuurisituatsiooniga olid nooreestlased. Olude iseloomustamisel kasutasid nad selliseid märksõnu, nagu «tsivilisatsiooni alammäär», «alaealine hariduselu» (Gustav Suits), «kultuuri äärismaa», «kriis kirjanduses» (Villem Grünthal-Ridala), «üleüldine kõngujäämine», «kehaline, kõlbeline ja vaimline ebatäielisus» (J. Aavik). Nooreestlased manasid kodumaa «sumbunud ja kopitanud õhku» ning taunisid «Postimehe» ringkonna väikekoodanlikku utilitarismi. «Oleme vaimliselt päranduseta vaesed lapsed,» kurtis P. Ruubel.²⁴ Bernhard Linde kinnitas, et «vaimlisest iseseisvusest» ei saavat eestlaste juures veel niipea kõnelda, eesti intelligentsi ärkamine seisvat alles ees. Eesti intelligentsi iseloomustamisel võttis B. Linde kasutusele «haridusmetslase» mõiste. «Haridusmetslasteks» («metsharitlasteks») nimetas ta neid haritlasi, kes on saanud küll formaalse hariduse, kuid kellel kultuurihuvid puuduvad. Haridus on neile vaid mõnusa elu saavutamise ja karjääri tegemise abinõu. Linde pidas paratamatuseks seda, et vaimselt ärkava rahva esimese põlve haritlastest suur osa on «haridusmetslased».²⁵ Esimeste haritlaste intellektuaalse jõu tagavara on harilikult nii väike, arvas Linde, et sellest jätkub vaid kesk- ja kõrgkooli lõpetamiseks ning oma majandusliku seisukorra kindlustamiseks.²⁶

Iseseisvuse eel jäi eesti ühiskondlikus mõttes tähtsale kohale eesti rahva säilimise küsimus, mida juba Jakob Hurt seostas uue, euroopaliku, aga originaalse eesti professionaalkultuuri loomisega.²⁷ Ägedad vaidlused puhkesid selle ümber, missugune on «õige» eesti rahvuskultuur. Kas peab see tuginema olemasolevatele kultuuritraditsioonidele või tuleb luua täiesti uus kultuur n.-ö. tühjale kohale?

«Postimehe» lähikonnas oldi seisukohal, et kultuuriline uuenemine peab toimuma «rahva omast jõust» ja talupoegliku «maakultuuri» tõstmise alusel, sest eestlased olevat «maameeste rahvas», kellele polevat vastuvõetav linnast lähtuv «europaseeritud ülikultuur».²⁸ Eesti rahva kultuurilise edenemise aineliseks aluseks kuulutas J. Tõnisson «põhjaliku väikemaapidamise».²⁹ Rahvuslaste etnotsentristlik kultuurinatsionalism viis pigem isolatsiooni ja endassesuletusse kui avatusse.

Vastupidiseid vaateid väljendasid Noor-Eesti intellektuaalid. Nad suhtusid üleolevalt, isegi halvaks panevalt rahvakultuuri, rahvuslikku romantismi ja realismi kirjanduses, mida pidasid algeliseks nii sisult kui ka vormilt. Friedebert Tuglas ja Bernhard Linde väitsid, et eestlastel puuduvad euroopalikus mõttes üldised kultuuritraditsioonid. «Meie ei ole Euroopa kultuuriväärtuste loomisest aktiivselt osa võinud võtta. Meid ei seo miski nende väärtuste ajalooa. Meie oleme teoreetilised eurooplased,» kirjutab F. Tuglas.³⁰ Nooreestlased ei näinud selles suurt häda. B. Linde pidas siduvate traditsioonide puudumist väikerahvaste kultuuride eeliseks, mis võimaldavat «traditsioonidevaba edenemist».³¹

²⁴ Ru[u]bel, P. Meie nooresoo vaimlisest murrangust. — Noor-Eesti Päevaküsimused nr. 1. E.K.S. Noor-Eesti, Tartu, 1913, 4.

²⁵ Linde, B. Eesti intelligents. — Rmt.: Noor-Eesti, V. Noor-Eesti Kirjastus, Jurjev, 1915, 203–205.

²⁶ Linde, B. Noor-Eesti ja meie üliõpilaskond. — Üliõpilaste Leht, 1915, 6, 144.

²⁷ Jansen, E. Jakob Hurda rahvusemõistest ja tema kultuuriprogrammist. — Eesti TA Toim. Chisk., 1990, 1, 13.

²⁸ [Tõnisson, J.]. Talupoja rahvus. — Postimees, 1911, 4. jaan.

²⁹ Kruus, H. Jaan Tõnisson Eesti kodanluse juhina. «Odamehe» Kirjastus, Tartu, 1921, 84–89 jm.; Kongo, K. J. Tõnissoni rahvamajanduspoliitilised vaated. — Rmt.: Kruus, H. jt. (toim.). Jaan Tõnisson töös ja võitluses. Koguteos tema seitsmekümenda sünnipäeva puhul. Koguteose «Jaan Tõnisson» komitee, Tartu, 1938, 528.

³⁰ Tuglas, F. Kirjanduslik stiil. — Rmt.: Noor-Eesti, IV. E.K.S. Noor-Eesti, Helsingi, 1912, 97.

³¹ Linde, B. Väikesed läbilõiked Norra kunstist, II. — Eesti Kodu. Perekondlik kirjanduse, teaduse ja kunsti ajakiri, 1910, 18, 371.

Mõõtes eesti kultuuri lääneeuroopaliku eliitkultuuri mõõdupuuga jõudsid nooreestlased absurdse järelduseni kultuuripuudusest eestlaste juures üldse.

Loomulikult ei saanud kultuuriteemalistes aruteludes mööda minna võõrastest mõjudest. Võrdluste ja eeskujude küsimus omandas just selles valdkonnas erilise tähtsuse. Peamiseks takistuseks eesti kultuuri arenemise teel pidasid nooreestlased kahe suurrahva (saksa ja vene) kultuuriimperialismi. Nad taunisid võõraste kultuuride ühekülgsset mõju, nende mehaanilist, passiivset ja ebakriitilist ülevõtmist, eklektilist omandamist. Samas olid nooreestlased veendunud, et välismõjude omaksvõtt on mõödapääsmatu kas või juba euroopalike traditsioonide puudumise tõttu. Nad pooldasid täielikku kultuurilist avatust ja vabadust kultuurisuundumuste valikul. B. Linde leidis, et dominantkultuuri rollile ei tohi pretendeerida ükski kultuur, isegi prantsuse oma mitte.³² Väliseid mõjusid tuleb omandada neid ümber töötades, mitmekesistades ja tasakaalustades. Näiteks pani J. Aavik ette neutraliseerida vene keele mõju saksa või mõne teise Euroopa kultuurkeelega õppimisega.³³

Nooreestlased otsisid uusi kultuurikontakte Lääne-Euroopaga, romaani, anglosaksi, skandinaavia ja soome kultuuriga.³⁴ Nagu noorlätlastel ja noorsoomlastel oli nooreestlastel eriline tõmme prantsuse kultuuri, eriti kirjanduse poole. Värske pilguga vaadates leidsid nad uut ka Saksamaalt ja Venemaalt. Seejuures ignoreerisid nooreestlased täielikult baltisakslaste rolli Lääne-Euroopa kultuuri ja teaduse vahendajana. Baltisaksa kultuurist kõnelesid nad üksnes negatiivses kontekstis (oli ka erandeid).³⁵

Nooreestlased olid esimesed, kes euroopastumise kuulutasid oma programmiliseks eesmärgiks. Noored kirjanikud ja kunstnikud tajusid eriti valuliselt Eesti kultuurilist mahajäämust Lääne-Euroopast. Ühtlasi märkasid nad, et Eestis on «produktiooni vahekordade europaseerimise ja inimeste mõtte- ja tundeelu moderniseerimise protsess» juba alanud.³⁶ Seega polnud vaimsel moderniseerimisel ja euroopastumisel alternatiivi. Kultuuriliste uuenduste tõukejõuks oli G. Suitsu sõnade järgi «mitte ainult vabadus, vaid ka vajadus». Seejuures peab Eesti läbima kõik needsamad moderniseerimise astmed, mis Lääne-Euroopa on varem läbi käinud.³⁷ Mingit erandlikku ja isoleeritud eesti väikerahva arenguteed pole olemas ja siingi kehtib «universaalse kultuuri realiteet».³⁸

Euroopastumise all mõtlesid nooreestlased kahesuunalist protsessi. Kõigepealt tuli Euroopa kultuur tuua Eestisse ja omaks võtta. Seejärel tuli nüüd juba euroopastunud (europaseeritud) eesti kultuur viia Euroopasse, et see saaks osaks Euroopa kultuurist, saaks Euroopa poolt omaks võetud. Kultuuriline euroopastumine nooreestlikus interpretatsioonis tähendas lääneeuroopaliku kõrgkultuuri loomist eestlaste endi poolt ilma baltisaksa ja vene vahenduse ning eestkosteta.

³² Linde, B. Noored ja vanad: Üksikud lahutavad jooned. — Noor-Eesti, 1910, 3, 219—221; Linde, B. Eesti intelligents, 208—209.

³³ Aavik, J. Rahvustunde nõrkusest Eestis. — Rmt.: Aavik, J. Rahvustunde nõrkusest Eestis: Eri aastate kirjutisi. — «Loomingu» Raamatukogu, 1988, 50, 18.

³⁴ Kallas, A. Noor-Eesti: Näopildid ja sihtjooned. Soome keelest tõlk. F. Tuglas. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1921, 26—27 jm.; Jansen, E. Estonian culture — European culture in the beginning of the 20th century. — Rmt.: Loit, A. (toim.). The Baltic Countries 1900—1914. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensis, 5:1. Centre for Baltic Studies at the University of Stockholm, Uppsala, 1990, 311—326.

³⁵ Undusk, J. Saksa-eesti kirjandussuhete tüpologia. — Keel ja Kirjandus, 1992, 12, 722—725.

³⁶ Suits, G. Toimetuse poolt. — Noor-Eesti, 1910, 1, 3.

³⁷ Tuglas, F. Kirjanduslik stiil, 95—96.

³⁸ Suits, G. Toimetuse poolt, 2.

Progressi mootoriks pidasid nooreestlased linnastumist, mille tagajärjel utilitaarne väikekodanlik ja talupoeglik maakultuur asendub uue intelligentliku ja kosmopoliitilise linnakultuuriga, toimub maa vaimne linnastumine, tekib uus elukäsitlus ja psüühika.³⁹ Talupoja, sealhulgas maomaniku kvalifitseerisid Gustav Suits, Bernhard Linde ja Peeter Ruubel tagurlikuks ja ühiskondlikku progressi takistavaks rahvakihiks.

Moodsa euroopaliku tulevikuühiskonna kandvate jõududena nägid Noor-Eesti radikaalid vaid intelligentsi ja linna proletariaati. Nooreestlased arvasid, et ainult nende põlvkond, eeskätt nemad ise on uue euroopaliku kultuuri väljendajad, kandjad ja kujundajad. Nad olid kindlad, et Noor-Eesti tekkimine tähendabki murrangut eesti kultuuri ja intelligentsi ajaloos, tähendab vaimse tegevuse uut, kõrgemat kvaliteeti. Noor-Eesti tunnetas end haritlaskonnana, kes esmakordselt «esineb iseteadvalt generatsioonina» (B. Linde)⁴⁰, «kogunähtusena» (P. Ruubel)⁴¹, «euroopaliselt haritud intelligentsina» (G. Suits)⁴². Nooreestlasi iseloomustab kõrgendatud enesehinnang ja ülimalt positiivne minapilt. P. Ruubel väitis, et Noor-Eesti ümber on koondunud kui mitte kõik, siis kaugelt suurem osa Eesti paremaid kirjanikke, kunstnikke, teadlasi ja literaate. Noor-Eesti poolehoidjateks kuulutas ta peaaegu kogu noorema haritlaskonna.⁴³ See oli ilmne liialdus.

Noor-Eesti oli esmajoones kirjanduslik-kunstiline rühmitus, kes distantseerus päevapoliitikast ega sidunud end kindlalt ühegi poliitilise õpetuse või parteiga. G. Suits kriipsutas alla kultuuriaate iseseisvat väärtust ja isiksuse printsiibi prioriteetsust ühiskondlike teooriate ees. Samas tõdes ta, et poliitiline ja sotsiaalne uuestisünd pole võimalik ilma kultuurilise uuestisünnita.⁴⁴ B. Linde pidas loominguvabaduse käitetsaamise eelduseks «tsaristliku-kodanluse korra ahelate purustamist enne kõike».⁴⁵ Ühiskonna poliitiliste vormide progress oli Noor-Eesti radikaalidel kätkeatud sellistesse märksõnadesse nagu vabastus, revolutsioon, sotsialism ja proletariaat. Nooreestlaste sotsialistlikud sümpaatiad ja meeleolud ilmnesisid kõige selgemini koguteoses «Võitluse päevil» (1905) ja G. Suitsu raamatus «Sihid ja vaated» (1906). Enamik nooreestlasi jäi 1905. aasta otsestest aktsioonidest siiski kõrvale. Mõned neist suhtusid sotsialismi täiesti eitavalt, näiteks J. Aavik ja V. Grünthal-Ridala, kes seisid lähedal rahvuslik-liberaalsele «Postimehele». Esimese vene revolutsiooni fiaskost tingitud pettumus ja resignatsioon, mis võttis maad eesti ühiskonnas, haaras ka nooreestlasi ja mõjutas neid poliitikast kaugenema.

Esimese maailmasõja eel võib ühiskonnaelu elavnemise taustal taas märgata nooreestlaste sõnavõtte sotsiaal-poliitilistel teemadel. Siinkohal hakkavad eriti silma B. Linde ja P. Ruubeli programmilised kõned ja kirjutised, mis taotlesid Noor-Eesti tegevusareaali laiendamist ja rühmituse senisest elavamat sekkumist poliitilisse ellu. Seejuures ei varjanud nad oma skeptilist suhtumist eesti ühiskonnas valitsevasse atmosfääri ja olemasolevatesse parteidesse. Noor-Eesti radikaalne tiib oli traditsioonilise ühiskonnaga konfliktis ega aktsepteerinud selle väikekodanlikke väärtusi ja norme.

³⁹ Tuglas, F. Kirjanduslik stiil, 95—97; Semper, J. Lüürik ja meie aeg. — Rmt.: Noor-Eesti, IV. E.K.S. Noor-Eesti, Helsingi, 1912, 146—147.

⁴⁰ Linde, B. «Noor-Eesti» kümme aastat, Varrak, Tartu, 1918, 63.

⁴¹ Ruubel, P. Noor-Eesti ja poliitika. — Rmt.: Kümme aastat: Noor-Eesti 1905—1915. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1918, 49.

⁴² Suits, G. Toimetuse poolt, 5.

⁴³ Ruubel, P. Noor-Eesti ja poliitika, 49.

⁴⁴ Suits, G. Kultuur ja poliitika (Tallinna kursustel peetud loengute sissejuhatuseks 19. juunil 1907). — Rmt.: Suits, G. Noor-Eesti nõlvakult: Kahe revolutsiooni vahel. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1931, 35—36.

⁴⁵ Linde, B. «Noor-Eesti» kümme aastat, 58.

1912. aastal kõneles B. Linde eesti intelligentsi poliitilistest huvidest ja vajadusest leida neile huvidele «sündsad kandjad». Ta kutsus radikaalset intelligentsi üles organiseeruma ja konsolideeruma majanduslikul ja poliitilisel alal, et «Eesti kirikliku rahvusluse vastu tõsiseid kultuurihuvisid kaitsta». B. Linde lootis, et «poliitilised ja kirjanduslik-kunstilised uuendajad üksteisele ühiseks võitluseks kaasvõitleja käe ulatavad».⁴⁶ Uue ühenduse ideoloogiana nägi ta teaduslikku sotsialismi. Millisel kujul pidi niisugune liitumine teoks saama, sellest B. Linde ei kõnelnud. Ta ei esitanud ka mingit konkreetset kava, mis võinuks vihjata tema huvile luua Noor-Eesti baasil poliitilist parteid. 1914. aastal avaldas B. Linde ajakirjas «Vaba Sõna» eriartikli, mis oli pühendatud Noor-Eesti seosele poliitikaga. Seal märkis ta, et poliitilistest lahkuminekutest hoolimata pole ükski vool Noor-Eesti ringkonnas end kindlamini köitnud ühegi poliitilise erakonna külge. Ja just seetõttu on olnud ühistöö võimalik. Eesti erakonnad kui «üksteisega võistlevate ajalehtede sünnitused» polegi seda väärt, et intelligents võiks nendega liituda. Väljaspool klassihuve seisev intelligents võib edaspidi luua oma poliitilise rühma sotsialismi ja «järjekindlama pahempoolsuse» lipu all, arvas B. Linde.⁴⁷

Kõige kaugemale intelligentsi parteistamise plaanide tegemisel jõudis P. Ruubel. Noor-Eestile uut ideoloogiat projekteerides esitas ta rühmituse politiseerimise ja poliitiliseks erakonnaks kujundamise plaani visandi. Uut parteid kavandas P. Ruubel suurejooneliselt «moodsa demokraatliku tuleviku erakonnana», mille taolist polnud Eestis varem nähtud. Loodav partei pidi olema vaba kõigist «vanade» eesti parteide puudustest, «libedast oportunistist, kahepaiksusest ja kahekeelsusest». Ideaalparteil pidid olema selged põhimõttelised seisukohad ja tegevusprogramm, kindel organisatsioon, distsipliin ja võitluse taktika. Parteil pidi konstitueeruma «radikaal-demokraatliku seisukoha» alusel ja tuginema «kahe võimsa jõu» — intelligentsi ja proletariaadi — peale.⁴⁸ Nähtavasti kavandas P. Ruubel prosotsialistlikku intelligentlik-proletaarset linnaparteid, jättes sealt välja talupoja, kes tema arvates kehasid läbikäidud väikekodanlikku etappi eesti ühiskonnaelus. P. Ruubeli plaan ei leidnud nooreestlaste seas poolehoidu. Enamik neist ei soovinud võtta endale mingeid maailmavaatelisi kohustusi, veel vähem siduda end parteilise distsipliiniga.

Kui ajakiri «Noor-Eesti» 1911. aastal ilmumise lõpetas, pidas J. Aavik Konstantin Pätsiga nõu, et hakata välja andma nooreestlaste ja Pätsi toetajate ühist ajakirja. Kavatsus jäi katki, sest nooreestlastele polnud vastuvõetav K. Pätsi olupoliitiline joon. Seejärel pidas J. Aavik läbirääkimisi J. Tõnissoniga, et «Postimehe» juures anda välja ajakirja «Vaatileja», kusjuures J. Tõnisson pidi jääma poliitilise osa juhiks. See ei meeldinud Noor-Eesti radikaalsele tiivale ja needki plaanid luhusid. 1912. aasta suvel otsustasid G. Suits, F. Tuglas ja B. Linde asutada uue Noor-Eesti ajakirja. Nad astusid selles küsimuses kontakti Tartu radikaalsete ühiskonnategelastega (Lui Olesk, Minna Kursk-Olesk, Rudolf Paabo, Johan Jans, Peeter Voldemar Epler jt.), kes olid samuti huvitatud ajakirja väljaandmisest. 1913. aasta kevadel lepiti kokku uue ajakirja «Vaba Sõna» eeskava asjus ja asuti väljaandmise eeltöid tegema.⁴⁹ «Vaba Sõna» hakkas ilmuma 1914. aastal ja seal olid esiplaanil ühiskondlikud küsimused, mida serveeriti ena-

⁴⁶ Linde, B. Eesti intelligents, 213—214.

⁴⁷ Linde, B. Noor-Eesti ja poliitilised rühmitused. — Vaba Sõna, 1914, 3, 84.

⁴⁸ Ruubel, P. Noor-Eesti ja poliitika, 55—61; Ruutsoo, R. Peeter Ruubel ja «Noor-Eesti». — Looming, 1987, 8, 1131.

⁴⁹ Linde, B. «Noor-Eesti» kümme aastat, 32—33.

masti pahempoolsetelt vaatekohtadelt. Toimetuse seadis ülesandeks laiema rahvahulki, eriti töölisi tutvustada kultuuri probleemidega, uute vooludega teaduses, kirjanduses ja kunstis, selgitada sotsialistlikku mõtet ja tegevust.⁵⁰ «Vaba Sõna» tähendas uut, kõrgemat kvaliteeti ühiskonnaelu käsitlemisel eesti ajakirjanduses nii käsitletavate probleemide ulatuse kui ka analüüsi sügavuse poolest. Eriti suurt poolehoidu pälvis Noor-Eesti kuukiri radikaalse ja sotsialistliku haritlaskonna ning noorte seas.⁵¹ Oli ka taunivaid hinnanguid. Juhan Luiga tajus «Vabas Sõnas» vene kooli ja vene nooruse ideoloogia mõju, mis tulnud soome kirjandusmõju asemele. Ajakirjale heitis ta ette poliitilist eklektilisust ja nõrka kriitikat vene poliitiliste ideede vastuvõtmisel.⁵²

Peamiseks ideoloogiliseks probleemiks eesti radikaalsele haritlaskonnale maailmasõja ajal kujunes sotsialismi ja liberalismi, kosmopolitismi ja natsionalismi, kollektivismi ja individualismi vahekord. Nooreestlased «lahendasad» need probleemid kompromisside vaimus. B. Linde ja P. Ruubel olid veendunud, et sotsialism ja nooreestlaslik individualism on omavahel ühendatavad. P. Ruubel projitseeris probleemi «isiku ja seltskonna» vahekorra tasapinnale ja leidis nende vastukäivate huvide lepituse «kõrgemast ühiskondlikust solidariteedist».⁵³ Hans Kruus kinnitas, et nooreestlaste mõjul sai tema maailmavaateks «sotsialistlik individualism», milles sotsialism etendab vormi, individualism aga eetilise sisu osa.⁵⁴ Ühendades kergekäeliselt sotsiaalseid utoopiaid liberaalsete kontseptsioonidega ei juurelnud nooreestlased selle üle, kas niisugused hübriidteooriad töötavad. Neile oli oluline luua originaalset, eksperimenterida, etendada avangardi osa kõikjal, ka poliitilises kultuuris.

Nooreestlaste juures on kõige selgemini märgata euroopaliku teadvuse kujunemist ja rahvusliku eliidi valmisolekut intellektuaalseks progressiks. Nende poolt proponentid ülikultuur leidis siiski vähem mõistmist, kui asjaosalised ise lootsid. Põhjuseks oli tõsiasi, et moodne ühiskond Eestis kujunes aeglaselt, linnastumine jäi Läänest kaugele maha (suurlinnad puudusid), kosmopolitism ei tõrjunud välja elujõulist rahvuslust ja talupoeglik mõtteviis jäi valitsevaks. Ometi andis vaimse eliidi ühe osa euroopastumise tung tunnistust eesti ühiskonna teatud küpsusest.

⁵⁰ [Paabo, R.] Toimetuse poolt. — Vaba Sõna, 1914, 1, 3—4.

⁵¹ Linde, B. «Noor-Eesti» kümme aastat, 58; Kruus, H. Ajaratta uutes ringides. Mälestusi 1907—1917. Eesti Raamat, Tallinn, 1979, 165. «Vaba Sõna» grupi kohta vt. Raun, T. U. Estonian social and political thought, 1905—February 1917. — Rmt.: Ezergailis, A., Pistohlkors, G. v. (toim.). Die baltischen Provinzen Russlands zwischen den Revolutionen von 1905 und 1917. Quellen und Studien zur baltischen Geschichte, 4. Böhlau, Köln; Wien, 1982, 69—71.

⁵² Luiga, J. Noor-Suomi-Eesti: Märkused 10-aastasest Noor-Eesti'st ja 25-aastasest Nuori-Suomi'st, II. — Eesti Kirjandus, 1917, 8—10, 271.

⁵³ Ruubel, P. Noor-Eesti ja poliitika, 51—55.

⁵⁴ Kruus, H. ***. — Rmt.: Kümme aastat: Noor-Eesti 1905—1915. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1918, 37—38.

ESTONIAN INTELLECTUAL ELITE ON THE EVE OF INDEPENDENCE

Toomas KARJAHÄRM

At the beginning of the 20th century crucial changes took place in the upper circles of the Estonian society. The most striking change in the Estonian intellectual elite was an explosive growth of the number of academically educated intellectuals. From the turn of the century till

1915 the number of university students of Estonian ethnic origin quintupled, reaching nearly 1000. About 800 Estonians had obtained a higher education by 1915. Education was promoted by the growth of economic wealth of Estonians, improved opportunities for being educated in the mother tongue, and traditionally high evaluation of education, characteristic of national ideology. At the same time the learned class diversified professionally and some balance was obtained between the arts and sciences. According to the "General List of Estonian Students and Graduates" compiled by the Department of Homeland Study of the Estonian Students' Society (that reflects the state at the beginning of 1915), about 402 students had come to the university from the countryside and 389 from towns; 39 students were of unknown origin. In spite of the rapid growth of the number of Estonian intellectuals, the number of Estonians among top-ranking intellectuals engaged in professional cultural and scientific activities was still small.

One of the most alarming problems connected with Estonian intellectuals was that they tended to leave their homeland. According to the General list the share of Estonians with a higher education living outside Estonia was 37.1% (234 persons) in 1915. Only 11 academically educated men stayed abroad, the rest lived in other parts of the Russian Empire.

The Estonian press attacked educated people rather unanimously. They were accused of egoism, lack of ideals and patriotism, apolitical and cosmopolitan attitudes. The cultural situation and educational level of intellectuals in Estonia aroused the greatest dissatisfaction among the leaders of *Noor-Eesti* (Young-Estonia) literary and cultural movement (G. Suits, B. Linde, J. Aavik, F. Tuglas, P. Ruubel). B. Linde stated that one could not speak about the "intellectual independence" of Estonians yet as the awakening of Estonian intelligentsia was still ahead. J. Aavik related the leaving of intellectuals for foreign countries with a peculiar race theory according to which the Estonian race possessed an ability of "reverse natural selection": only the weakest, most stupid, and ugliest individuals were procreative. As a result, the Estonian race would not improve, but deteriorate continuously as the most valuable, active, and educated individuals disappeared in the flow of emigration to Russia. Such abnormal selection was in his opinion one of the most essential afflictions and vices in Estonia that explained the weakness of the Estonian culture and mischances in national activities. The left wing of the Estonian society considered emigration rather an economic issue than a problem of ethics or morality. N. Köstner explained the "exportation of intellectuals" by the overproduction of educated Estonians resulting from the slow growth of towns and industry. E. Vilde appealed to create an Estonian national economy competitive with foreign economies and to support Estonian enterprises as that might prevent the outflow of educated youth to become "the manure of Russian fields".

On the eve of independence the problem of national survival was still important for the Estonian society. Already J. Hurt related this problem with the creation of a new national culture that would be European yet Estonian. The issues how far Estonians had managed to create that modern culture and what the creative potentials were, were widely discussed in the 1910s. Estonian nationalists (J. Tõnisson, V. Reiman) argued that cultural renovation had to be based on promoting the rural peasant culture, because they deemed Estonians "a rustic nation" to whom "European superculture" was strange.

Intellectuals from Young-Estonia expressed opposite opinions. They expressed disparagement to folk culture, national romanticism and

realism in literature, which they considered primitive in the essence and form. F. Tuglas and B. Linde stated that Estonians had no cultural traditions in the European sense. "We are Europeans in theory", wrote F. Tuglas. Young-Estonians treated cultural imperialism of two large nations — Germans and Russians — as the main obstacle to the development of the Estonian culture. They kept looking for new cultural contacts with Western Europe, including Roman, Anglo-Saxon, Scandinavian, and Finnish cultures. Modernization-Europeanization of Estonian culture was regarded as a fatal inevitability having no alternative. The Young-Estonia group considered it their task to bring this urge of Europeanization and future tendencies to the public consciousness, to investigate it, and comment on it. Young-Estonians expressed most clearly the formation of their occidental consciousness and readiness to intellectual progress. These Estonian intellectuals cognized themselves to be representatives of a modern and civilized nation.

ПРОБЛЕМЫ ЭСТОНСКОЙ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ЭЛИТЫ В КАНУН СТАНОВЛЕНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ

Тоомас КАРЬЯХЯРМ

Процесс модернизации эстонского общества в начале XX в. внес существенные изменения в облик национальной элиты вообще и интеллигенции в частности. Со смены веков до 1915 г. число эстонских студентов возросло в 5 раз и достигло 1000. К 1915 г. около 800 эстонцев окончили вузы. На 1000 эстонцев приходилось 0,8 студента, т. е. столько же, сколько у финнов, и даже больше, чем у многих других народов Европы. По темпу роста академической интеллигенции эстонцы вошли в число передовых народов мира. Эстонская интеллигенция стала профессионально разнообразнее, расширился круг ее занятий, был достигнут определенный баланс между гуманитарными и реальными дисциплинами. Доля крестьян-дворохозяев в формировании эстонской интеллигенции уменьшилась, а доля людей свободных профессий и чиновников возросла.

В то же время эстонское общество волновал тот факт, что многие интеллигенты покидали родину. В 1915 г. вне Эстонии, преимущественно в России, проживало 37,1% эстонцев с высшим образованием. Причины этого явления были экономического характера. В России перед образованными эстонцами открывались перспективы получить хорошую работу по специальности и сделать карьеру. Однако эстонская пресса обвиняла интеллигенцию в эгоизме, отсутствии идеалов и патриотизма. Особое недовольство высказывали идейные лидеры группировки «Ноор-Ээсти» (Молодая Эстония) — Г. Суйтс, Б. Линде, И. Аавик, Ф. Туглас, П. Руубель. Так, Б. Линде утверждал, что пробуждение эстонской интеллигенции еще не состоялось. По мнению И. Аавика, у эстонцев имеет место «противоположная естественная селекция», в результате которой качество эстонской породы не улучшается, а, наоборот, ухудшается по той причине, что самые ценные, активные и образованные элементы поглощаются Россией. Он считал национальное сознание эстонцев «скандально слабым».

Вопрос о сохранении эстонской нации занимал важное место в общественной мысли рассматриваемого периода. Современники связывали этот вопрос с созданием профессиональной эстонской культуры европейского толка. В окружении В. Реймана и Я. Тыниссона преобладало мнение, что культурное обновление нации должно состояться на базе крестьянской культуры. Противоположной точки зрения при-

держивались члены группировки «Ноор-Ээсти». Они выступали за неограниченную открытость эстонской культуры влияниям извне и искали на Западе новые источники ее обогащения, стараясь тем самым уберечь свою национальную культуру от однобокого русского и немецкого влияния. Но, считали они, переносить чужие влияния на родную почву надо очень осторожно и сбалансированно. При этом приверженцы «Ноор-Ээсти» полностью отрицали роль прибалтийских немцев как носителей и проводников западной культуры и науки в Эстонию, а также считали, что на роль доминирующей не может претендовать ни одна культура, даже французская.

Интеллектуалы «Ноор-Ээсти» подразумевали под модернизацией европеизацию и видели свою миссию в осмыслении, изучении и комментировании этого стремления в Европу. Двигателем прогресса они считали урбанизацию, в результате которой утилитарная и мелкобуржуазная деревенская культура уступит место интеллигентской и космополитической городской культуре. Основными носителями нового мышления радикалы «Ноор-Ээсти» признавали интеллигенцию и городской пролетариат, крестьян же считали оплотом реакции и тормозом прогресса. Интеллектуалам «Ноор-Ээсти» была свойственна высокая степень самооценки. Они именовали себя новой «генерацией» (Б. Линде), «совокупным явлением» (П. Руубель), «по-европейски образованной интеллигенцией» (Г. Суйтс), призванной осуществить перелом во всех сферах духовной жизни Эстонии.

Прогресс политических форм общества у радикалов «Ноор-Ээсти» был сопряжен с такими понятиями, как освобождение, революция и социализм. В канун первой мировой войны некоторые идеологи «Ноор-Ээсти» стремились политизировать эстонскую интеллигенцию. Б. Линде призывал интеллектуалов объединиться под знаменем научного социализма в борьбе с «клерикальным национализмом». П. Руубель строил планы создания просоциалистической партии радикальной интеллигенции и городского пролетариата. Однако эти планы не нашли поддержки среди младоэстонцев, большинство которых не хотели возлагать на себя никаких мировоззренческих обязанностей и связывать себя партийной дисциплиной.

В 1914—1916 гг. группировка «Ноор-Ээсти» издавала журнал «Ваба Сына» (Свободное слово). В журнале преобладала социальная проблематика, которая рассматривалась с левых позиций. При этом обнаруживалась тенденция к поиску компромисса между разными идеологиями. В умах радикалов вполне уживались социализм и либерализм, коллективизм и индивидуализм, интернационализм и национализм.

У младоэстонцев отчетливо прослеживается европейский склад мышления, готовность к интеллектуальному прогрессу. Именно эта часть эстонской интеллигенции осознала себя цивилизованной нацией в современном понимании этого слова.